

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики

Р І Ш Е Н Н Я

Протокол № 94
від 15 червня 2022 року

**Про затвердження рекомендацій слухань у Комітеті на тему:
«Про загрози національній безпеці України, пов'язані з діяльністю
релігійних організацій, що мають керівні центри на території держави-
агресора» (30 травня 2022 року)**

Розглянувши доопрацьований проєкт рекомендацій слухань у Комітеті на тему: «Про загрози національній безпеці України, пов'язані з діяльністю релігійних організацій, що мають керівні центри на території держави-агресора», заслухавши та обговоривши виступи народних депутатів України, представників центральних органів виконавчої влади, Комітет **вирішив**:

1. Схвалити текст рекомендацій слухань (додається).
2. Надіслати рекомендації слухань Раді національної безпеки і оборони України, Кабінету Міністрів України, Міністерству культури та інформаційної політики України, Міністерству закордонних справ України, Міністерству освіти і науки України, Міністерству внутрішніх справ України, Службі безпеки України, Офісу Генерального прокурора, Національній поліції України, Державній службі України з питань етнополітики та свободи совісті, обласним державним/обласним військовим та Київській міській державній/Київській міській військовій адміністраціям, Національному інституту стратегічних досліджень, Інституту філософії ім. Григорія Сковороди НАН України, іншим зацікавленим установам та організаціям.
3. Контроль за виконанням зазначених рекомендацій залишити за Комітетом.

Голова Комітету

Микита ПОТУРАШІН

ЗАТВЕРДЖЕНО
Рішенням Комітету
(Протокол № 94 від 15.06.2022р.)

Рекомендації слухань у Комітеті на тему:
«Про загрози національній безпеці України, пов'язані з діяльністю
релігійних організацій, що мають керівні центри на території
держави-агресора» (30 травня 2022 року)

Забезпечення основоположних принципів свободи совісті та віросповідання, реалізація цих прав у практиці державно-конфесійних відносин – одна з надзвичайно важливих функцій демократичної держави. Сучасне розуміння прав людини, визначених у Загальній декларації прав людини, Європейській конвенції про захист прав і основних свобод людини, документах ОБСЄ, Парламентської Асамблеї Ради Європи, ґрунтується на тому, що дотримання релігійних свобод, що виходять за межі індивідуальних переконань і персонального сумління, є сферою, де держава бере на себе чіткі зобов'язання.

Принципова новація сучасної моделі державно-конфесійних відносин полягає в тому, що держава і церква визнаються як рівноправні суб'єкти державно-церковних відносин, кожен з яких діє в сфері своєї компетенції. При цьому релігійні організації діють в правовому полі держави, а держава не втручається в канонічно визначені справи церкви, забезпечуючи свободу релігії, свободу соціально значущої діяльності церкви та сприятливі умови її морально-просвітницької роботи.

Україна завжди демонструвала високий рівень забезпечення свободи думки, совісті та вираження поглядів. Водночас наша держава потребує надійного захисту своїх інтересів, а також успішного вирішення політичних, економічних, соціальних та інших завдань задля підвищення безпеки та добробуту громадян.

Держава утримується від втручання у питання віри, переконань або внутрішньої організації релігійної спільноти. Однак, якщо інтереси релігійної організації або громади, яка дотримується певних переконань, суперечать національній безпеці, громадським (суспільним) інтересам, держава повинна ретельно зважувати інтереси, приділяючи увагу всім факторам, поважаючи незалежність релігійних організацій, крім випадків, коли їхня незалежність може заподіяти прямої чи опосередкованої шкоди безпеці суспільства та держави. Це витікає з Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, яка містить «обмежувальне положення», що дозволяє обмеження релігійних проявів, які «передбачені законом і необхідні у демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони громадського порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

«Русській мір» – це ідеологія, що проголошує існування «широкої російської цивілізації», яку складають російськомовні особи та носії російської культури, незалежно від їхнього етнічного походження та громадянства. Якщо такі особи проживають за межами Російської Федерації, вони, без урахування їхнього бажання, проголошуються «російськомовними співвітчизниками» за кордоном, а територія їхнього проживання включається у сферу російських інтересів. Такі ідеї стали основою російської зовнішньополітичної стратегії, що релятивізує кордони між державами і використовується для обґрунтування «захисної» ролі Російської Федерації щодо російськомовних меншин за кордоном на виправдання агресії, зокрема військової, проти інших країн.

Російська Православна Церква у тісній співпраці з державною владою, відіграла значну роль у формуванні та поширенні ідеології «русского міра». Вона додала до неї концепцію «Святої Руси» як єдиної духовно-етнічної спільноти, що представлена у сучасному світі російським, українським та білоруським народами. У такий спосіб нав'язується ідея, що росіяни, українці та білоруси – одна нація, яка, в ідеалі, має існувати у межах одного державного та церковного утворення. Своєю чергою, цю концепцію позиціонують як єдино істинну, а тих, хто з нею незгоден, проголошують нацистами – на чому і будується ідеологія, якою держава-агресор намагається виправдати ганебний напад на Україну. Російська Православна Церква виявила себе як організація, яка ідеологічно обґрунтовує, виправдовує та підтримує засобами пропаганди злочини Російської Федерації проти України.

Позиція Глави Російської Православної Церкви Патріарха Кирила щодо війни в Україні несумісна з роллю очільника Церкви. У публічних виступах низки спікерів Російської Православної Церкви присутні тези, спрямовані на заперечення української ідентичності та суверенності України, вони містять цинічні спроби виправдання нападу Російської Федерації на Україну. Ідеологія «русского міра» несе загрозу національній безпеці нашої держави, спричинює конфлікти всередині українського суспільства, вона є несумісною з прагненнями свободи, суверенності та правом на самовизначення української нації.

Очевидні у всьому світі звірства російських військових на території України, геноцид Українського народу сколихнули світ, зокрема його релігійні спільноти. Низка авторитетних богословів світу засудили ідеологію «русского міра» та спроби виправдати нею ганебний напад Росії на Україну.

Російська окупація частини українських територій істотно позначилася на ситуації із дотриманням прав релігійних організацій, і, у першу чергу, в окремих районах Донецької та Луганської областей і Криму. Останні фактично перетворилися на простір релігійної несвободи. Адже російські загарбники вдалися до запровадження у підконтрольних їм регіонах ерзацу моделі державно-конфесійних відносин, притаманної Російській Федерації, де межі релігійної свободи визначаються мірою готовності віросповідних спільнот співпрацювати з путінським режимом та/або публічною демонстрацією своєї лояльності до нього.

На тимчасово окупованих українських територіях політика у релігійній сфері здійснюється за російським сценарієм із утисками та знищенням релігійних свобод. Відтак свобода совісті і свобода релігійної діяльності серйозно обмежені. Окремі конфесії продовжують зазнавати прямих утисків. Масштабність та інтенсивність переслідувань за релігійною ознакою, які були зафіксовані правозахисниками, вказують на те, що на тимчасово окупованих територіях мають місце злочини проти людяності відповідно до визначення міжнародного гуманітарного права. Значна кількість релігійних громад припинили своє існування, а свобода думки, совісті та віросповідання відсутні як явище.

Україна є державою з широкими можливостями для вільного сповідання найрізноманітніших релігій. Релігійна мережа країни складається з майже сотні віросповідних напрямів, що представлені в понад 35 тис. релігійних організацій.

Діяльність релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України, прямо пов'язана із загрозою українській державності, оскільки наявний підвищений ризик спроб використання мереж таких організацій задля поширення ворожих наративів, зокрема й доктрини «руського міра», розробленої в Російській Православній Церкві. Водночас можливості системного моніторингу стану та процесів у релігійній сфері досі вкрай обмежені, зокрема й можливості оперативного отримання з державних реєстрів точної інформації про мережу юридичних осіб певного релігійного об'єднання, його нерухомості та джерел отримання коштів.

На сьогодні є чинним, однак не до кінця реалізованим, Закон України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» (№ 2662-VIII від 20.12.2018р.), що був схвалений з метою уникнення неявних ідеологічних впливів з боку держави-агресора на громадянське суспільство України.

Учасники слухань звертають особливу увагу на те, що наслідки насильницької русифікації XVIII–XX ст. у релігійній сфері України остаточно не подолані й до сьогодні: указ Петра I 1720 року про заборону книгодрукування українською мовою і вилучення українських текстів з церковних книг; Валуєвський циркуляр 1863 року про припинення друку освітньої, духовної та наукової літератури українською мовою; указ Катерини II 1763 року про заборону викладання українською мовою в Києво-Могилянській академії (осередку богословської освіти та теології); заборона Синоду Російської Православної Церкви 1769 року друкувати й використовувати український буквар та інші.

Українське суспільство вимагає повного подолання наслідків таких ганебних заборон, що були численними з часів Московського царства у XVII ст. до завершення радянської доби. Як наслідок таких політик несвободи, цілеспрямованих спроб знищення української ідентичності та мови, українські віряни не мають достатньо можливостей для задоволення своїх духовних потреб саме українською мовою, не всі священні тексти релігійних традицій,

присутніх в Україні, доступні українською мовою. Донині існують ситуації, коли в україномовних селах богослужіння у храмі проводять іншою мовою, ніж українська, попри те, що саме українська є мовою вірян парафії. Релігійним діячам, засобам масової інформації, представникам освіти й науки, органам державної влади та органам місцевого самоврядування необхідно сприяти приверненню уваги до цієї проблеми та її всебічному й об'єктивному вирішенню.

Також учасники слухань зауважили, що інтеграції українського суспільства та підвищенню авторитету України на міжнародній арені слугувала б реалізація прагнень українських православних вірян до об'єднання в єдиній українській помісній церкві. Діалог щодо такого об'єднання має відбуватися без попередніх умов і без послугування мовою ворожнечі.

З огляду на зазначене, учасники комітетських слухань **рекомендують**:

I. Верховній Раді України:

1. Розглянути та ухвалити такі законопроекти:

- про схвалення пропозицій щодо застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) проти Російської Православної Церкви та інших пов'язаних із нею юридичних осіб, відповідних персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) за створення реальних та/або потенційних загроз національним інтересам України, її національній безпеці, зокрема в інформаційній сфері, суверенітету і територіальній цілісності України;

- про заборону діяльності релігійних організацій, уповноважені особи яких засуджені за злочини проти основ національної безпеки, а також діяльність яких спрямована на глорифікацію, виправдання дій та/або бездіяльності осіб, які здійснювали або здійснюють збройну агресію проти України, виправдовують, визнають правомірною, заперечують збройну агресію Російської Федерації проти України, розпалюють релігійну ворожнечу;

- щодо належного врегулювання та спрощення процедури зміни приналежності релігійної громади у разі незгоди з такою зміною її керівника тощо.

2. Створити Тимчасову слідчу комісію Верховної Ради України з метою розслідування фактів колабораційної діяльності представників релігійних організацій під час військової агресії Російської Федерації проти України, а також фактів військових злочинів збройних сил Російської Федерації проти духовенства, злочинів у сфері свободи совісті в умовах воєнного стану, зокрема й на тимчасово окупованих територіях.

3. У співпраці з Державною службою України з етнополітики та свободи совісті проаналізувати відповідність Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» міжнародним нормативно-правовим стандартам, зокрема рішенням Європейського суду з прав людини, та, у разі потреби, розробити оновлену редакцію цього закону.

II. Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики:

1. Спільно з центральними, місцевими органами державної влади та органами місцевого самоврядування, Всеукраїнською Радою Церков і релігійних організацій, Всеукраїнською Радою релігійних об'єднань, а також іншими представниками громадських, релігійних, наукових організацій проводити систематичні зустрічі з метою вирішення актуальних питань у сфері свободи совісті для утвердження у суспільстві злагоді, миру, єдності, захисту прав людини.

2. Спільно з відповідними комітетами Верховної Ради України утворити багатопрофільну робочу групу для напрацювання законодавчих змін у сфері свободи совісті.

3. Спільно з Державною службою України з етнополітики та свободи совісті, представниками обласних державних/обласних військових та Київської міської державної/Київської міської військової адміністрацій передбачити проведення заходів з метою вивчення проблем реалізації положень Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо підлеглості релігійних організацій та процедури державної реєстрації релігійних організацій зі статусом юридичної особи» (№ 2673-VIII від 17.01.2019р.) з метою забезпечення його неухильного виконання.

4. Розглянути можливість створення у складі Комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики підкомітету з питань державної політики у сфері свободи совісті та релігійних організацій з метою подальшої

співпраці представників органів державної влади та органів місцевого самоврядування, релігійних організацій, громадянського суспільства для проведення постійного діалогу між державою та релігійними спільнотами.

III. Раді національної безпеки і оборони України:

1. Ініціювати застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) проти очільників і представників Російської Православної Церкви та інших, пов'язаних з нею юридичних осіб, а також представників Сімферопольської та Кримської єпархій Української Православної Церкви.

2. Опрацювати питання щодо запровадження санкцій стосовно іноземних громадян, які є релігійними діячами та поширюють дискурси, спрямовані на виправдання збройної агресії Російської Федерації проти України.

IV. Кабінету Міністрів України:

1. Спільно з комітетами Верховної Ради України, представниками релігійної спільноти напрацювати законодавчі ініціативи, спрямовані на:

- прозорість організаційної, фінансово-економічної та освітньо-інформаційної діяльності релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України;

- удосконалення законодавства у сфері благодійної діяльності щодо граничного розміру надходжень пожертв, які можуть бути отримані без їх обов'язкової фіксації в бухгалтерській документації, запровадження відповідальності за порушення відповідних норм;

- відкритість доступу до статутів релігійних організацій.

2. Доручити правоохоронним органам та іншим державним органам влади систематично, але не рідше одного разу у квартал, надавати Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики інформацію щодо порушень державою-агресором свободи світогляду та віросповідання, щодо переслідувань, затримань і викрадень

священнослужителів на тимчасово окупованих і непідконтрольних територіях України тощо.

3. Опрацювати питання створення на основі відповідних структурних підрозділів обласних державних/обласних військових та Київської міської державної/Київської міської військової адміністрацій територіальних підрозділів Державної служби України з етнополітики та свободи совісті.

4. Створити робочу групу з фахівців у сфері трудового права, фінансів і оподаткування, релігії, яка спільно з релігійною спільнотою та їх добродійниками напрацює комплекс збалансованих рішень щодо відкритості інформації про фінансування та витрати релігійних організацій.

5. Передбачити можливість для Державної служби України з етнополітики та свободи совісті відкриття державним реєстраторам відомства доступ до розширених можливостей пошуку (за кодом виду економічної діяльності (94.91), за кодом організаційно-правової форми господарювання (825), за суб'єктом, який провів реєстраційну дію, за кількістю та видом реєстраційних дій щодо релігійних організацій за конкретний проміжок часу, за областю, за населеним пунктом).

6. Передбачити для Державної служби України з етнополітики та свободи совісті можливість автоматизованого пошукового доступу до інших державних реєстрів, важливих для моніторингу ситуації в релігійній сфері:

- Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ), статистична інформація якого є необхідною для аналітики функціонування релігійних організацій в Україні;
- Державного реєстру речових прав на нерухоме майно з метою систематизації та аналізу даних про речові права на культові будівлі та споруди, уточнення відомостей у разі конфліктних ситуацій щодо культових будівель.

7. Створити Реєстр релігійних організацій України за технічним завданням, підготовленим Державною службою України з етнополітики та свободи совісті.

8. Передбачити фінансування наукових досліджень у сфері релігійної безпеки шляхом виділення бюджетних коштів, а також за рахунок грантової підтримки (Національний фонд досліджень України), інших міжнародних партнерів і донорів.

V. Міністерству закордонних справ України:

1. Спільно з іншими органами державної влади продовжувати інформування міжнародних партнерів України та представницьких безпекових організацій про правопорушення у сфері свободи совісті та віросповідання з боку Російської Федерації як держави-агресора на тимчасово окупованих українських територіях.

VI. Міністерству освіти і науки України:

1. Запровадити викладання у вищих навчальних закладах гуманітарних дисциплін (логіка, етика, релігієзнавство, філософія) з метою системного формування у здобувачів освіти світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, загальнокультурної підготовки.

VII. Службі безпеки України, Міністерству внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора, Національній поліції України:

1. Активізувати здійснення розслідувань злочинів проти основ національної безпеки, законних інтересів держави та прав громадян із метою запобігання та протидії колабораційної діяльності представниками релігійних організацій.

2. Для забезпечення охорони громадської безпеки посилити здійснення заходів щодо фіксації випадків колабораційної діяльності представниками релігійних організацій під час військової агресії Російської Федерації проти України, а також військових злочинів збройних сил Російської Федерації проти духовенства.

3. Здійснювати свою діяльність у межах чинного законодавства, комплексно реагувати на випадки насильства, протистояти проявам мови ворожнечі у суспільстві та інформаційному середовищі.

VIII. Державній службі України з етнополітики та свободи совісті:

1. Розглянути можливість проведення регулярних інформаційних зустрічей для представників центральних, місцевих органів державної влади

та органів місцевого самоврядування, науковців і представників релігійних організацій із актуальних питань у сфері свободи світогляду та віросповідання.

2. Створити робочу групу, до якої увійдуть експерти з питань інформаційної безпеки та релігії, для аналізу чинного законодавства з метою ефективного впровадження захисту релігійної та освітньо-інформаційної сфер від наративів ідеології «руського міра».

3. Розробити методичні рекомендації для проведення просвітницької роботи, спрямованої на роз'яснення права релігійних громад на зміну канонічного підпорядкування.

ІХ. Обласним державним/обласним військовим та Київській міській державній/Київській міській військовій адміністраціям:

1. Опрацювати питання щодо створення в обласних державних/обласних військових та Київській міській державній/Київській міській військовій адміністраціях міжвідомчих регіональних комісій з питань забезпечення свободи світогляду та віросповідання, які сприятимуть проведенню дискусій та дотриманню законних процедур у процесі прийняття рішень щодо зміни підпорядкування громад або іншої релігійної організації з метою запобігання конфліктним ситуаціям.

Х. Національній академії наук України, Інституту філософії імені Григорія Сковороди НАН України, Національному інституту стратегічних досліджень:

1. Передбачити підготовку інформаційно-аналітичних матеріалів щодо історії української Церкви, а також сприяти розповсюдженню інформації стосовно зовнішніх і внутрішніх ризиків у сфері національної безпеки з метою широкого інформування цільових аудиторій.